

Левківський М.В. Передмова // Велика Волинь: історія освіти і культури: монографія / за ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 5-7.

ПЕРЕДМОВА

В умовах національно-духовного відродження України, її освіти і культури виникає гостра потреба не лише у системних історико-педагогічних та історико-культурних розвідках, але й у регіональних пошуках витоків становлення освітніх і культурних закладів, їхнього змісту, форм і методів навчання для створення чіткої цілісної картини розвитку та провідних тенденцій цього складного процесу, зокрема, й на Волині.

Волинь, як окремішня територія, згадується в Іпатіївському літописі ще в XI столітті; згодом утворилося Галицько-Волинське князівство, дещо пізніше – землі цього краю опинилися під владою польського короля.

За часів Литовської доби відкривалися школи, у тому числі в Овручі, Бердичеві, Острозі. З історії відомо що, саме в 1576-1610 рр. Острозька школа-академія, заснована на кошти київського воєводи – Василя-Костянтина Острозького, постала тим підґрунтям, яке спричинилося до українського відродження XVII століття і до визвольних змагань за своє національне звільнення від панської Польщі під проводом Богдана Хмельницького. За кошти Київського воєводи князя Острозького збудовано ціле академічне містечко (церкву, навчальний корпус, читальню, друкарню, шпиталь та бурсу).

Історики педагогіки називають цей навчальний заклад школою-академією, оскільки восьмирічний термін навчання дозволяв молодим людям, окрім загальноосвітнього вишколу, отримувати і професійні знання. Під керівництвом Яна Лятоса молоді медики отримували практичні вміння у шпиталі при Межирицькому монастирі. Чимало майбутніх випускників готувалося до духовної взаємодії з православною паствою, а також до філософсько-полемістичної діяльності.

Для відкриття академії Київським воєводою було отримано дозвіл у Польського Короля. Також у газеті «Життя Варшави» К. Острозький помістив оголошення про запрошення до Острозької школи чималої когорти професорів. Серед перших професорів були: Ян Лятос, Кирило Лукарис, Максим Грек та ін. Для матеріальної стимуляції їх праці князь відписував кожному село з відповідними землями та околицьніми селянами, а також будинок у місті й гідну платню. За 30 років освітньо-наукової, духовної й культурної діяльності з академії вийшла чимало талановитих полемістів, духовних осіб, письменників, поетів, композиторів, філософів відомих в Україні і Європі. Серед них – особливими постатями були автор першої української граматики М. Смотрицький, перший Гетьман Війська Запорізького П. Конашевич-Сагайдачний, учені І. Борецький, М. Смотрицький, Д. Самозванець та ін. Тут уперше в Україні І. Федоровим була надрукована Острозька Біблія, а також «Азбука», власне ним створена, та одна з перших книг з християнсько-морального виховання «Євангеліє учительное».

Після приєднання західних українських територій до Російської імперії (1795 р.), центром Волині (нинішні Волинська, Рівненська, Житомирська і частини Тернопільської та Хмельницької областей) постало місто Житомир (1803 р.), а цією величезною територією управляв генерал-губернатор.

У XIX ст. людність Волинської губернії була найменш освіченою в Російській імперії. Загалом лише 17,5% людей були грамотними. Крім українців, у цей період, у нашому краї проживали представники національних меншин: польської, російської, єврейської, німецької та чеської. У ці часи функціонували церковно-приходські та національні освітні установи. З 1828 року запрацювала 1-а Житомирська чоловіча гімназія, із стін якої вийшов видатний письменник В. Короленко, знаменитий історик, історіограф, філософ В. Липинський.

На початку XX століття культурно-освітня традиція розповсюдилася по всій Волині, однак, на жаль, школи національних меншин: польські, німецькі, чеські, єврейські – зрусіфікувалися. Проте з 1905 року, з появою

демократичних свобод, у навчальних закладах запроваджується українська мова, тобто на Волині домінуюче українство отримало доступ до навчання рідною мовою. Загалом, до Першої світової війни (1914), крім середніх чоловічих навчальних закладів, була відкрита ціла низка жіночих середніх навчальних закладів, жіночих гімназій і пансіонів. Вони були не лише державними, але й приватними та конфесійними (пансіон імені графа Блудова (м. Острог) та Овсяннікової (м. Житомир) та ін.).

Загалом, початок ХХ століття у Волинському краї характеризується поживанням культурно-освітньої традиції, з'являється ціла низка професійних навчальних закладів – професійних, технічних шкіл, школи садоводів (особливо вирізнялася Кременецька школа, яка була відкрита на базі, у минулому, Кременецького ліцею).

На початку ХХ століття значно зросла кількість загальноосвітніх шкіл у селах. Суттєво, що чимало закладів будувалося на кошти меценатів, зокрема на східній Волині до цієї благородної справи особливо долучалися барон Фон Штейнгель, родина Терещенків та ін. Збільшилася кількість і професійних закладів освіти. Це, насамперед, Бердичівське комерційне училище, Житомирська технічна школа та Волинська школа фельдшерів.

Суттєвим було й те, що у радянській Волині з 1919 року розпочали навчання студенти Волинського інституту народної освіти, а також упродовж 20-30-их років на цій території обов'язковим початковим навчанням були охоплені всі діти міського й сільського населення.

На польській Волині частина предметів у загальноосвітніх навчальних закладах вивчалася польською мовою. У цей період було відновлено навчальну, дослідну та професійну підготовку студентів Кременецького ліцею. На жаль, з об'єднанням земель радянської і польської Волині (1939 р.), ліцей було ліквідовано.

Загалом аналіз діяльності різних типів освітніх, культурних установ, духовних, громадсько-просвітницьких, громадсько-культурних товариств й спричинив потребу даного монографічного дослідження, яка полягає у

виявленні організаційно-педагогічних умов, змісту, форм і методів загальної, духовної, національної, професійної освіти, культури і доброчинності та виявленні традиційних засад, відповідного досвіду виховання дітей, дорослих на Волині у XIX – 30-их рр. XX століття.